

УДК 336.71

DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-844X/2024-1-3>**Горбачова Оксана Миколаївна**

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, обліку та оподаткування,
Національний авіаційний університет
проспект Любомира Гузара, 1, Київ, 03058, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1062-2922>

Петрова Анастасія Максимівна

здобувачка вищої освіти,
Національний авіаційний університет
проспект Любомира Гузара, 1, Київ, 03058, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-9193-9360>

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЛІКВІДНОСТІ ТА ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ

***Анотація.** У статті розглянуто теоретичні аспекти понять ліквідності та платоспроможності банку та визначено роль, яку вони відіграють в аспекті підтримки його функціонування в умовах викликів сучасності. Зазначено функції, виконання яких вимагатиме меншого обсягу витрат за оптимального рівня ліквідності. Розкрито сутність ризику ліквідності та однієї із головних передумов, що зумовлюють його виникнення, і підкреслено важливість його врахування менеджментом банку з метою оперативного реагування на зміни у середовищі. Окреслено зовнішні (загальні і спеціальні) і внутрішні фактори, які можуть впливати на показники ліквідності та платоспроможності банку. Охарактеризовано методи оцінки потреби банківської установи у ліквідних коштах: метод структури коштів, метод коефіцієнтів, метод об'єднання джерел та використання коштів, особливості застосування та їх переваги і недоліки. Зосереджено увагу на індикаторах, які можуть свідчити про погіршення ліквідності, та на причинах розгортання кризи ліквідності. Наголошено на значимості проведення банком ефективної та продуманої роботи над впровадженням необхідних заходів, спрямованих на вирішення проблем із ліквідністю. Здійснено ознайомлення із особливостями регулювання Національним банком України стану ліквідності та платоспроможності банків на сучасному етапі через вивчення відповідних нормативів, а саме: коефіцієнтів покриття ліквідністю за всіма та іноземною валютою окремо і коефіцієнта чистого стабільного фінансування. Розглянуто зміни значень нормативів, які відбувались з ними впродовж останніх років. Проведено паралелі між ліквідністю і платоспроможністю банків, що дозволило виділити їх головні відмінні риси. Досліджено ліквідність і платоспроможність банку в контексті виокремлення можливих варіантів їх співіснування й специфіку його функціонування за кожним із них та виявлено, що банк здатний проваджувати діяльність при наявній ліквідності але неплатоспроможності – і навпаки. Описано умови, за розвитку яких, банк може опинитись у ситуації неплатоспроможності, та до яких наслідків це може призвести. Наведено основні положення, що стосуються поточних змін стану ліквідності банківської системи України.*

***Ключові слова:** ліквідність, платоспроможність, банківська установа, зобов'язання, кошти, ризик, активи, пасиви.*

Horbachova Oksana, Petrova Anastasiia

National Aviation University

THEORETICAL PRINCIPLES OF LIQUIDITY AND SOLVENCY OF A BANKING INSTITUTION

***Abstract.** The article considers theoretical aspects of bank liquidity and solvency concepts and determines the role which is played by them in supporting its functioning in conditions of current challenges. Specified the functions which performing demands smaller volume of expenses in case of optimal liquidity rate. Revealed the essence of liquidity risk and the one of the main premises that cause its emergence and emphasized the importance of taking*

it into account by bank management for operational reacting on changes in the environment. Outlined external (common and special) and internal factors that can affect liquidity and solvency indicators of bank. Characterized the methods for assessing bank institution requirement for liquid funds: structure of funds method, coefficient method, unification of sources and using of funds method, the features of application and their pros and cons. Focused attention on the indicators which can testify to deterioration of liquidity and on causes of deployment of the liquidity crisis. Highlighted the meaningfulness of the carrying out effective and thoughtful work by bank on implementation of essential measures, directed to the solving the liquidity issues. Got acquainted with peculiarities of National bank of Ukraine regulation of the bank liquidity and solvency state at the present stage through learning the appropriate standards in particular: all currencies and foreign currency liquidity coverage ratios and net stable funding ratio. Examined the value changes of standards which had been happening to them during the last years. Drawn parallels between bank liquidity and solvency that allowed to identify their distinctive qualities. Researched bank liquidity and solvency in the context of separating possible options of their coexistence and specificity of its functioning in according to each of them and discovered that bank is able to carry out activities subject to the presence of liquidity and insolvency and vice versa. Described the conditions for the development of which bank can end up in situation of insolvency and what kind of consequences it can lead to. Given the basic statements which are related to current changes of liquidity state of Ukrainian banking system.

Key words: liquidity, solvency, banking institution, liabilities, funds, risk, assets, liabilities.

Вступ. В умовах посилення кризових явищ на глобальному рівні сьогодні вітчизняні банківські установи змушені функціонувати під впливом зростаючих ризиків, що характерні для банківської діяльності. З огляду на це особливої важливості набуває те, наскільки стабільним є фінансовий стан банку, про що можна дізнатись через такі базові якісні характеристики як ліквідність та платоспроможність.

Матеріали та методи. Свій внесок у вивчення ліквідності та платоспроможності банків внесли такі дослідники, як: О. Гладчук [2], У. Грудзевич [3], Н. Гунько [4], Н. Дребот [3], І. Єпіфанова [6], О. Замковий [5], В. Зянько [6], О. Іващук [7], Н. Коваль [6], О. Ладан [8], В. Линьова [9], М. Марич [2], А. Марнопольська [5], О. Марченко [9], П. Нікіфоров [2], І. Рибак [12], Л. Ткачук [6], М. Федішин [2].

Зважаючи на значну кількість досліджень наведених питань та беручи до уваги поширення дестабілізуючих процесів в економіці, завдання підтримки прийняттого рівня ліквідності та платоспроможності банківської установи у коротко- та довгостроковій перспективі набуває все більшого значення. Це у свою чергу вимагає більш детального розуміння сутності даних категорій, зокрема з боку того, який вплив вони здійснюють на загальний фінансовий стан банку та, які наслідки можуть виникнути у разі погіршення їх ключових показників.

Постановкою завдання є дослідити теоретичні засади базових економічних категорій «ліквідність банківської установи» та «платоспроможність банківської установи» як важливих складових її діяльності, що безпосередньо визначають здатність стабільно функціонувати під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників.

У ході опрацювання даної статті з метою більш комплексного охоплення висвітлених питань було застосовано наступні методи: аналіз і дедукція – при виокремленні видів факторів впливу на ліквідність банку, сигналів погіршення її стану, при розкритті комбінацій співіснування ліквідності й платоспроможності, синтез й індукція – при окресленні важливості для банку ліквідності і платоспроможності та їх управління у напрямку досягнення ними сприятливого фінансового стану та при розгляді сучасного стану ліквідності вітчизняної банківської системи, описовий – при характеристиці: етапів використання методів оцінки потреби банківської установи у ліквідних коштах, ризику ліквідності та її нормативів, порівняння – при співставленні понять ліквідності і платоспроможності банку, табличний – при відображенні видів методів і мети їх застосування під час оцінки потреби банку у ліквідних ресурсах, графічний – при висвітленні видів факторів, що здійснюють вплив на ліквідність банківської установи.

Результати. Між фінансовою стійкістю і стабільністю банківської системи України та показниками ліквідності, прибутковості, капіталу, ризиків банку існує сильний зв'язок, що на сьогодні привертає все більше уваги. Ще у довоєнні часи, яким передувала криза, спричинена COVID-19, коли банківськими установами було доведено збереження у них спроможності проваджувати прибуткову діяльність при високих значеннях показників ліквідності, проблемі ліквідності відводилось особливе значення. Завдяки досить високому запасу ліквідності банківська система України продовжує функціонувати на сучасному етапі її розвитку. Не дивлячись на це, у банків актуалізується питання, яке у полягає у тому, що при підвищенні ними ліквідності і водночас залученні значної кількості грошових засобів на власні рахунки, відбувається скорочення величини прибутку, що посилює ймовірність встановлення неплатоспроможності, не зважаючи на збереження здатності відповідати за зобов'язаннями поточного характеру.

Беручи до уваги наявність різних підходів до трактування поняття «ліквідність» вітчизняних і зарубіжних дослідників, на даний момент не сформовано єдиного сталого визначення. Однак в цілому є можливість відзначити, що ліквідність банку являє собою його здатність задовольняти сукупність вимог стосовно виплат за зобов'язаннями і бути готовим надавати кредити за запитами клієнтів.

Якщо вести мову про нормативно-правове забезпечення поняття «ліквідність банку», то варто відмітити, що воно окреслене у Постанові Національного банку України «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» від 28.08.2001 р. № 368. Згідно із основними положеннями даної постанови ліквідність банківської установи представлена здатністю банку забезпечувати виконання взятих на себе грошових зобов'язань, що залежить від того, наскільки збалансовані розміщені активи і зобов'язання у термінах і сумах погашення та відповідно терміни і суми інших джерел і шляхів використання коштів (кредитування та іншого роду витрати).

Судячи із даного визначення, можна сказати, що ситуація із ліквідністю банківської установи безпосередньо залежить від забезпечення певної пропорції трьох складових: власного капіталу, залучених ресурсів і розміщених банківською установою коштів через швидке та зважене управління їхніми ключовими елементами.

Ліквідність банку є основою його стійкості, з огляду на те, що при оптимальному її рівні у нього з'являється можливість при мінімальних витратах виконувати наступні функції:

- відповідати за взятими на себе зобов'язаннями, що можуть актуалізуватись у майбутньому, зокрема і за позабалансовими;
- повертати кредиторам, тобто вкладникам грошові засоби відповідно до строку погашення та до його настання;
- здійснювати платежі згідно із дорученнями клієнтів;
- сплачувати емітовані цінні папери.

Діяльність банківських установ завжди перебуває під дією ризику ліквідності, що полягає у наявності ризику відсутності достатнього обсягу грошових засобів у разі необхідності покриття їх відпливу. Під ризиком ліквідності розуміють ситуацію, за якою банківська установа не здатна вчасно проводити розрахунки для виконання зобов'язань внаслідок неспроможності здійснення оперативного обміну фінансових активів на платіжні засоби, не зазнаючи при цьому суттєвих витрат. Одним із основних факторів появи ризику ліквідності є втрата сприятливого співвідношення величини і строків погашення активів і пасивів, що зумовлює коливання рівня дохідності у бік зменшення.

Враховуючи це, перед банками виникає обов'язок, здійснення якого повинно передбачати постійне керування ліквідністю і утримання її оптимального стану, щоб без труднощів відповідати за своїми зобов'язаннями, зважаючи на дані про їх терміни, величину і валюту, що використовується у платежах. Разом з цим на банківські установи покладається завдання забезпечення бажаного співвідношення залучених і власних ресурсів та поліпшення структури активів за рахунок

збільшення частки активів із високим рівнем ліквідності та прийнятим ступенем ризику. Окрім цього, у системі управління ризиком ліквідності важливо звертати увагу на положення схвалених Регулятором вказівок і рекомендацій щодо того, як оцінювати й керувати банківськими ризиками, на здобутки іноземного досвіду у даній сфері і на особливості діяльності того чи іншого банку. Так за продуманої системи виявлення, оцінювання й управління рівнем ризику ліквідності банківська установа здатна скоротити витрати на випадок ускладнення стану ліквідності, що займає місце елементу гарантування її стабільної діяльності.

Беручи до уваги, підвищений ступінь ризику, який є невід'ємною частиною функціонування банку, існує необхідність у врахуванні менеджментом якомога більшої кількості чинників та величини їх впливу на його ліквідність, так як в іншому випадку ігнорування того чи іншого фактору у перспективі може викликати проблеми із фінансовою стійкістю.

Фактори, що впливають на стан ліквідності банківської установи загалом можна поділити на дві основні групи, що відображені далі на рис. 1.

Можно виділити, що однією із вагомих груп факторів є саме зовнішні. Не зважаючи на те, що вони не належать до сукупності

об'єктів, що піддаються управлінським діям, однак за допомогою їх ефективного аналізу з'являється можливість у повному обсязі оцінити умови зовнішнього середовища, в яких банк провадить свою діяльність та ризики і можливості, які воно пропонує. Тому, розглядаючи діяльність банку в аспекті організації стратегічного управління, достатню кількість уваги варто приділяти детальному вивченню того, яким чином діють фактори зовнішнього спрямування.

Серед зовнішніх факторів ліквідності банківської установи особлива роль відводиться змінам циклічного характеру, сезонним коливанням та надзвичайним факторам.

Під економічними циклами передбачається здійснення коливань ділової активності із регулярною періодичністю від економічного піднесення до спаду у результаті збільшення або зменшення таких параметрів, як: обсяги виробництва, сукупний попит, оборот торгівлі та рівень зайнятості.

Причиною виникнення сезонних змін у банківському секторі слугує нестабільність в економічній активності та особливості діяльності певних галузей економіки, з якими тим чи іншим чином взаємодіють банки.

Фактори надзвичайного впливу знаходять своє відображення у проведенні різного роду страйків, революційних подій, військових

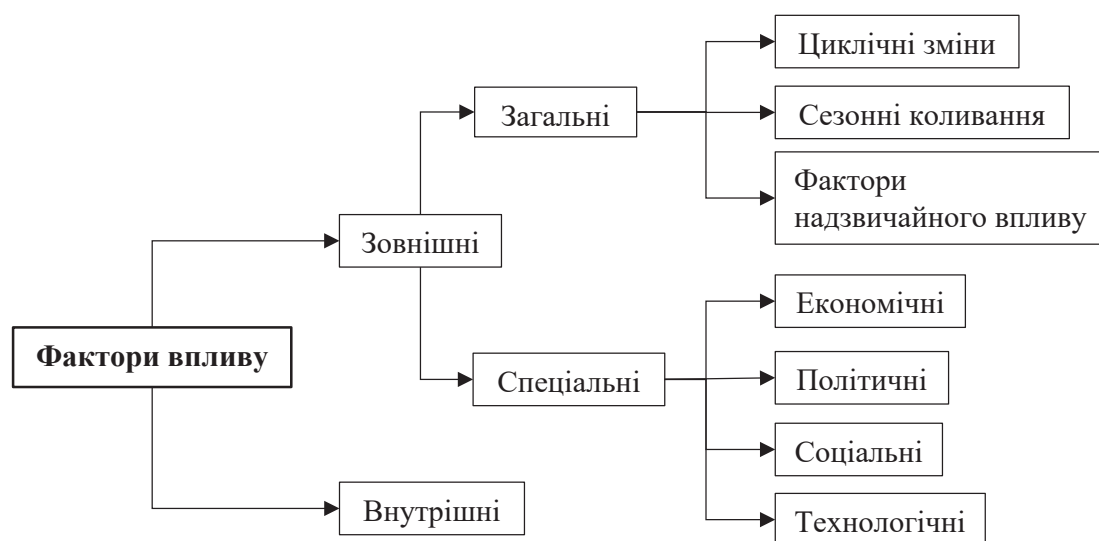

Рис. 1. Фактори впливу на ліквідність банківської установи

Джерело: складено авторами на основі [8, с. 239–240]

конфліктів, наслідках стихійних лих та ін. Їх відмінною особливістю є відсутність статистичної стійкості та можливості їх пояснення, керуючись законами розподілу ймовірності.

Щодо групи зовнішніх спеціальних факторів, то вони можуть бути економічними, політичними, соціальними і технологічними.

До числа економічних чинників можна включити стан банківської системи, особливості поточної політики НБУ та загальний вплив економічної ситуації, що відбувається у світі, яка може бути описана за допомогою даних про: перебіг хвиль кризових явищ в економіці, становище банківських установ, які мають статус своєрідних донорів для певних вітчизняних банків, та зокрема і в Україні: про наявність дефіциту бюджету, складнощі, що стосуються отримання кредитів від МВФ і про несприятливі зміни кредитного рейтингу держави. В сучасних умовах чинник, що пов'язаний із станом світової економіки, набув особливого значення, оскільки саме він і фінансова криза на глобальному рівні зумовили певні наслідки неліквідності, прикладом чого може слугувати закриття можливості отримання банками фінансування із зовнішніх джерел. Ліквідність безпосередньо перебуває під впливом становища материнської компанії, якою у даному разі є банк, що здатний підтримувати ліквідність, і дочірніх структур, труднощі функціонування яких стимулюють банк до вкладення в них додаткових коштів, що в свою чергу знижує рівень його ліквідності. При нестабільності і послабленні економіки банківська система насамперед потерпає від зниження довіри як клієнтів, так й інвесторів. Такого роду ситуація несе за собою ланцюгову реакцію, що супроводжується зниженням якості кредитного портфеля банківської установи, відтоком депозитів і погіршенням ліквідності в цілому. У випадку нерівномірності регіонального економічного розвитку зростає потреба у складанні прогнозів грошових потоків, враховуючи те, на якій території розташовуються територіальні підрозділи банківської установи.

Зараз актуалізувався вплив саме політичних чинників на показник ліквідності банків-

ських установ України у зв'язку із нестабільною політичною ситуацією та соціальною напруженістю.

Соціальні фактори представлені ступенем довіри до банків, рівнем доходів громадян та тим, наскільки вони схильні до заощаджень. Ця група чинників окреслює бажання та можливості громадян споживати банківські продукти.

Не менш важливими є технологічні фактори, що обумовлюються тим, якою мірою розвинена інформаційна інфраструктура, від якої залежить спроможність формування швидкої відповіді на зміни, і станом комунікаційної мережі між окремими банківськими установами та між банком і регулятором, що сприяє поліпшенню зв'язків банків-контрагентів у напрямку пришвидшення процесів із розміщення грошових засобів під час регулювання показників ліквідності.

Внутрішні чинники впливу представлені специфікою затвердженої банком політики його діяльності, якістю його активів і пасивів, тим, наскільки ефективними є рішення корпоративного управління та менеджменту, капітальною базою, власне самою ліквідністю банківського продукту, змогою залучення коштів на фінансових ринках й іміджем. Як вже було зазначено раніше, ключова роль у забезпеченні бажаного стану ліквідності відводиться тому, якою мірою збалансовані активи і пасиви банку за строками і сумами. Якщо вони збалансовані, то ризик появи кризи ліквідності мінімізується, так як при цьому буде спостерігатись забезпечення зобов'язань банку відповідними ресурсами, а при узгодженості у строках – виникають можливості своєчасного виконання зобов'язань, уникаючи отримання збитків під час реалізації активів. З цього випливає, що за тим, наскільки високим є ступінь узгодженості, можна зробити висновок про збалансованість чинної політики банку, відповідно про стан його ліквідності та фінансової стійкості в цілому. Роль своєрідного запасу міцності відіграє капітал банку, на якого покладається захист від ймовірних втрат ліквідності (гарантування грошових засобів вкладників і покриття ризиків активів) як під часу перебігу

несприятливих подій, так і при звичних умовах діяльності, оскільки його обсяг і достатність сприяє зростанню ліквідності.

Спираючись на дану інформацію, можна із впевненістю сказати, що розуміння того, які саме фактори можуть впливати на ліквідність банківської установи, є корисним при організації роботи банківської установи. Адже у разі недостатнього рівня ліквідності банк здатний втратити не лише здатність проводити розрахунки за взятими на себе зобов'язаннями, а й залучати ресурси для забезпечення ефективної і стабільної діяльності.

Для ухвалення зважених управлінських рішень необхідним є використання низки підходів для оцінки потреб банку у ліквідних ресурсах. Постійний аналіз цих потреб може стати в пригоді для мінімізації випадків дефіциту та профіциту.

Всю сукупність методів, застосування яких дає змогу оцінити потребу банківської установи у ліквідних коштах, можна групувати наступним чином, що відображено далі у табл. 1.

Розглядаючи таблицю, виділено, що одним з методів є метод структури коштів, використання якого передбачає:

- затвердження для кожного джерела чітких вимог щодо збереження певної їх частини у ліквідній формі;
- здійснення розподілу джерел коштів банківської установи на перелік категорій, що повинно базуватись на оцінці можливості їх втрати;
- виділення ресурсів із кожного із джерел для їх подальшого направлення для фінансування активів.

Однак у даного методу є головний недолік, що полягає в ігноруванні такого аспекту, як терміни завершення окремих кредитів і депозитів банківської установи при створенні прогнозів ліквідності, що у свою чергу може призводити до надлишкового або ж недостатнього (при здійсненні поточних платежів) розрахунку її резервів.

Також заслуговує уваги метод коефіцієнтів, що базується на встановленні органами банківського нагляду низки нормативів ліквідності, дотримання яких є обов'язковим для банків.

Слабкою стороною наведеного методу є відображення стану ліквідності за допомогою нормативних коефіцієнтів лише на конкретну дату, проте важливо пам'ятати про ймовірність впродовж певного проміжку часу виникнення суттєвих розривів у ліквідності, що може похитнути впевненість у виконанні зобов'язань стосовно вкладників та іншого роду кредиторів, при настанні несприятливої кон'юнктури.

Методом об'єднання джерел і використання коштів передбачається порівняння даних про потребу у ліквідних коштах і відповідно наявних у банківської установи обсягів джерел їх надходження.

Використовуючи метод фондового пулу необхідно пройти такі етапи:

1. Обрати плановий період для проведення оцінки ліквідності.
2. Скласти прогнози величини депозитів і кредитів на визначений період.
3. Здійснити розрахунки того, яким чином змінюватиметься обсяг ліквідних коштів протягом даного часу.

Таблиця 1

Методи оцінки потреби банківської установи у ліквідних коштах

Назва методу	Мета застосування
1	2
Метод структури коштів	Для визначення відповідності певних видів джерел і шляхів використання банківських ресурсів.
Метод коефіцієнтів	Широко використовується представниками менеджменту банківської установи, в основу якого покладено аналіз наявних тенденцій коливань стану ліквідності та порівняльний аналіз, що сприяє затвердженню зважених управлінських рішень.
Метод об'єднання джерел та використання коштів	Доцільно застосовувати при формуванні прогнозів про динаміку профіциту або нестачі ліквідності на довгострокову перспективу. Належить до числа найбільш ефективних способів, націлених на підтримку рішень, пов'язаних із управлінням ліквідністю.

Джерело: складено автором на основі [2, с. 82; 6, с. 102–103]

4. Визначити нетто-позицію банківської установи впродовж обраного періоду.

5. Сформувати потенційно можливий план дій на випадок того, якщо виникне позитивне сальдо або ж дефіцит ліквідності.

Ефективним цей метод стає за умови достатнього рівня однорідності ресурсної бази банківської установи та обмеженості у можливостях застосування джерел збільшення ліквідних ресурсів недепозитного походження.

Першим двом зазначеним методам притаманна орієнтація на реалізацію управлінських заходів щодо миттєвої ліквідності з огляду на те, що хоч вони і дають змогу дізнатись про те, яка у банку поточна потреба у ліквідних активах, проте питання оцінки характеру і вагомості її зміни у подальшому при виконанні банком зобов'язань перед клієнтами і навпаки – залишається відкритим.

Зважаючи на складність такого системного поняття як ліквідність банківської установи, її не можна охарактеризувати лише за допомогою обрахунку одного показника, що дає підстави говорити про необхідність використання комплексу показників для формування повної картини про стан ліквідності банку.

Якщо розглядати ліквідність банку в аспекті особливостей розрахунку її показників за кордоном, то варто відзначити, що існують певні відмінності у назві, їх кількості та у методології обчислення. Різниця у нормативних та граничних значеннях показників ліквідності зумовлена насамперед тим, яким чином відбувається розвиток економіки, фінансових ринків і банківських систем у тій чи іншій країні, хоча для розвинених країн притаманним є обмежений перелік економічних нормативів, що характеризують ліквідність.

Досліджуючи ліквідність в аспекті здійснення над нею контрольних заходів з боку національного регулятора, необхідно відмітити, що НБУ використовує широкий спектр інструментів, щоб здійснювати вплив на ліквідність як на макро-, так і на мікрорівні. Для макрорівня звичними є застосування мінімальних вимог до формування резервів, обмежень адміністративного характеру, стабі-

лізаційних позик та операцій: із державними цінними паперами, операцій своп, на відкритому ринку, рефінансування, боргових операцій. На мікрорівні НБУ затверджено комплекс нормативів ліквідності, що включає коефіцієнт покриття ліквідністю як за всіма валютами, так і в іноземній валюті (LCR_{BB} та LCR_{IB} відповідно) і коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR).

За допомогою такого нормативу, як коефіцієнт покриття ліквідністю НБУ встановлюється мінімальний рівень ліквідності, який потрібний для того, щоб банківська установа була спроможна покривати чистий очікуваний вплив грошових засобів впродовж 30 календарних днів, враховуючи при цьому стрес-сценарій.

Значення даного нормативу поступово збільшувалось: так із 31 грудня 2018 року для LCR_{BB} було встановлено 80%, а для LCR_{IB} – 50%. Починаючи з другого півріччя 2019 року це значення для двох показників збільшилось до 90%, після чого з 1 грудня того ж року – до 100%.

Коефіцієнт чистого стабільного фінансування належить до двох коефіцієнтів ліквідності, що були розроблені зусиллями Базельського комітету з банківського нагляду у зв'язку із глобальною фінансовою кризою 2007–2008 рр. За допомогою даного пруденційного нормативу ліквідності встановлюється мінімальна потреба у ліквідності банківської установи у перспективі 1 року. Дотримуючись значення цього нормативу у банків відкривається можливість залучати більш стабільні і довгострокові джерела фондування та водночас послаблюючи необхідність у короткострокових ресурсах. На початку свого запровадження значення коефіцієнта становило 80%, а потім, із настанням 1 жовтня 2021 року – 90%. Із NSFR з метою відповідності чинним нормам законодавчих актів ЄС відбулись нововведення, зокрема з 1 квітня 2023 року, що несли за собою збільшення мінімального значення даного показника за всіма валютами до 100%.

До того ж, Національним банком України вищезазначені нормативи ліквідності запроваджено, спираючись і на консолідо-

вану основу, тобто LCR_k – у 2018 році та $NSFR_k$ – у 2019 для банківських груп, що становить вагомий вклад у процес, що ґрунтується на наближенні нормативно-правової бази НБУ до актуальних стандартів ЄС. Так вже з 1 квітня 2025 року банківським групам потрібно буде функціонувати у межах нормативного значення цих коефіцієнтів, а саме не менше 100%.

Вказувати ж на стан ліквідності банку можуть дані про позиції банківської установи на рику банківських послуг. Індикаторами наявності суттєвих проблем у банку із ліквідністю є:

- припинення надання банком кредитів позичальникам із задовільним рівнем платоспроможності;
- прийняття банківською установою невідповідних умов продажу власних активів;
- надання згоди на будь-яких варіанти отримання кредитів від інших банків;
- сплата надмірних відсоткових ставок за депозитами або відтік клієнтів банківської установи.

Погіршення рівня ліквідності є одним із перших індикаторів, що вказують на існування фінансових проблем у банку. За такого розвитку подій досить часто набирають оберти переорієнтація клієнтів у бік конкурентів банку та водночас процеси із закриття рахунків, що, як наслідок, слугує поштовхом до загострення питання нестачі ліквідних коштів і розвиток кризи ліквідності. Основною причиною розгортання явищ кризи ліквідності у банківській установі є виникнення і поглиблення платіжного дефіциту у результаті наявних тенденцій на фінансовому ринку і тим, якими темпами він розвивається, застосування недостатньо зважених методів управління станом ліквідності й незадовільного ступеня гнучкості самого банку у плані оперативного внесення змін до затвердженої політики паралельно із появою відповідних змін на фінансовому ринку, в т.ч. і на ринку банківських продуктів.

З огляду на вищевикладене організація управлінських заходів щодо ліквідності і власне ризиків ліквідності належить до першочергових завдань, які постають перед цен-

тральними і комерційними банками. Пояснюється дана пріоритетність тим, наскільки потужним може буде вплив, спровокований як у випадку дефіциту, так і профіциту ліквідності конкретної банківської установи та всієї системи у цілому. Зважаючи на це підтримка прийняттого стану вільної ліквідності банків відіграє роль своєрідного двигуна, від роботи якого залежить розвиток і стійкість банку та банківської системи, становище національної грошової одиниці та успішність процесів послаблення інфляції у державі. Звертаючи увагу на міжнародну практику управління банківською ліквідністю, головним втіленням якого є Базельські підходи до здійснення заходів контролю і нагляду за ризиком ліквідності банків, є змога наголосити на доцільності їх застосування і в Україні. За допомогою знань базових засад рекомендацій щодо управління ризиком ліквідності міжнародного зразка банки здатні були б ефективніше виявляти елементи управління, спрямовані на вирішення проблеми дефіциту ліквідності при перебігу стресових ситуацій.

В цілому термін «платоспроможність» характеризується широким розбігом у смисловому значенні, що представлене платоспроможністю держави, банківської установи, страхової компанії та підприємства. Як правило, платоспроможність є уособленням здатності того чи іншого суб'єкта, що задіяний в економічній діяльності, відповідати за власними зобов'язаннями.

Економічна нестабільність сьогодення ще більше актуалізувала завдання підтримки платоспроможності установ банківської системи. Свідченням стану готовності банку до виконання взятих зобов'язань і забезпечення ним стабільного функціонування навіть за погіршення умов як зовнішнього, так і внутрішнього середовища і наслідків їх впливу слугує ситуація, яка склалась із його платоспроможністю. Тому вельми очевидним стає посилення теоретичного і практичного значення завдання, яке полягає у забезпеченні платоспроможності банківської установи.

Судячи із досліджень, теорії і практики, основи підтримки платоспроможності банку не

мають достатнього висвітлення і потребують більшого розкриття у напрямку окреслення її сутності та пошуку підходу з якомога вищим рівнем ефективності та точності до трактування.

Щодо питання, яке стосується категорії платоспроможності саме банківської установи, варто наголосити на тому, що вона наділена певними особливостями відносно загального визначення даного поняття.

Платоспроможність банку характеризує його здатність розраховуватись за взятими на себе зобов'язаннями у повному обсязі та у встановлені строки. Водночас досить близькою за своєю природою до цієї економічної категорії є ліквідність. Однак, порівнюючи вищезазначені терміни, ліквідності притаманний менший рівень динамічності по причині того, що при утворенні окресленої структури активів і джерел коштів, нечастим явищем є їх різкі зміни.

Не дивлячись на те, що дані про ці терміни дають змогу дізнатись про те, чи виходить у банку організувати заходи, пов'язані із виконанням фінансових зобов'язань, основна відмінність, що їх розрізняє, пояснюється тим, що під ліквідністю розуміють повне виконання всіх зобов'язань, а у випадку платоспроможності – зосереджена увага на їх виконанні за допомогою власного капіталу.

Існування ліквідності та платоспроможності можу бути представлене у наступних комбінаціях:

1) платоспроможність і ліквідність – ситуація, за якої у банку наявна можливість задоволення потреб, які виникають у клієнтів у грошових засобах, повною мірою та здійснювати розрахунки стосовно його фінансових зобов'язань в цілому;

2) платоспроможність і неліквідність – при даному варіанті розвитку подій банківська установа не спроможна погашати обсяг своїх зобов'язань в той же час, як настає закінчення терміну їх дії. Відповідно процеси, націлені на те, щоб відтермінувати платіж, несуть за собою негативні наслідки, наприклад, накладення штрафних санкцій, проте у банку все ж таки буде можливість виплати боргів завдяки очікуваним грошовим надходженням від провадження операційної діяльності;

3) неплатоспроможність і ліквідність – у цьому разі боргові зобов'язання можуть бути погашені банком вчасно за умови придбання кредитів ліквідності на ринку міжбанківських кредитів;

4) неплатоспроможність і неліквідність – за такого варіанту банківська установа не здатна виконувати обсяг зобов'язань, що у результаті перешкоджає проваджувати основну діяльність у звичному режимі.

Загалом існує два варіанти, за якими банківська установа може стати неплатоспроможною. Як відомо, банк здатний отримувати дохід завдяки кредитуванню фізичних осіб, підприємств та інших установ фінансового сектору за допомогою коштів, розміщених у депозитах клієнтів. Якщо у банку зберігається можливість сплачувати за кредитами та покривати невиконання зобов'язань завдяки наявним резервам готівкових коштів, стан його діяльності вважається стабільним.

Банківська установа набуває статусу платоспроможної лише за перевищення її активів, зокрема грошових резервів і кредитів над його зобов'язаннями, а саме над депозитами клієнтів.

Ще однією вагомою причиною неплатоспроможності банку може стати загострення готівкової кризи. Так, у випадку збільшення масового попиту клієнтів на одержання готівки внаслідок розгортання фінансової кризи, у банку може виникнути ситуація відсутності грошових засобів.

Отримання додаткових коштів можливе від інших банківських установ або ж за рахунок ліквідації активів, але це може викликати погіршення ситуації. Неплатоспроможність банків також може бути зумовлена відсутністю належного контролю та поширенню випадків набігів на банки. Яскравим прикладом слугує травень 1984 року, що ознаменувався для Continental Illinois National Bank and Trust Company численними позовами від кредиторів і вилученнями, що призвело в кінцевому результаті до визнання його неплатоспроможним навіть попри втручання уряду.

Розглядаючи теперішню ситуацію з ліквідністю банків, варто зазначити, що рух у бік зниження основних показників ліквідності спостерігався передусім протягом перших

місяців війни. Однак значною мірою завдяки відносно високому ступеню короткострокової ліквідності банківська система вистояла і продовжила своє стабільне функціонування, уникнувши значних обсягів втрат. Надходження від міжнародної допомоги та емісійне фінансування бюджету держави сприяли стрімкому підвищенню банківської ліквідності.

У 2023 році нових обертів набрав надлишок ліквідності, який може бути знижений, якщо НБУ введе в дію нові вимоги до обов'язкових резервів, що створило б умови для збільшення строкових депозитів.

Висновки. Ліквідність банківської установи належить до важливих якісних характеристик, що дають змогу дізнатись про стан її стабільності та надійності. Вона залежить від ступеня збалансованості активів і пасивів та строків їх розміщення і залучення відповідно. При цьому належна увага повинна приділятися ризику ліквідності, що полягає у втраті вартості активів або ж у залученні ресурсів за більш високою ціною.

Платоспроможність у свою чергу описується не лише здатністю трансформувати активи в оперативно реалізовані, але й

наявністю можливості у юридичної особи повністю виконувати власні зобов'язання. Тому можна наголосити на первинності ліквідності та вторинності платоспроможності під час формування умов для підтримки стабільності функціонування банку.

Забезпечення сприятливого і контрольованого стану ліквідності банку можливе при застосуванні відповідних нормативів, оскільки вони є важливим фактором в організації її злагодженого управління. Показникам ліквідності та платоспроможності, безумовно, притаманний зв'язок, величина яких повинна знаходитись у межах, закріпленими відповідними нормативами, для забезпечення ефективного функціонування банківської установи. Адже інформація про їх значення та те, як воно дотримується, може вказувати на наявні чи відсутні ризики, що можуть спричинити стан неплатоспроможності.

Тому у загальному підсумку, можна сказати, що ліквідність та платоспроможність банку відіграють значну роль у підтримці фінансової безпеки та визначають його тенденції діяльності, що постійно зазнає впливу різноманітних факторів, в цілому.

Список використаних джерел:

1. Robinhood. What is Solvency? URL: <https://learn.robinhood.com/articles/7fLcxXb3hmfww1K4Y528gj/what-is-solvency/> (дата звернення: 20.02.2024).
2. Гладчук О.М., Марич М.Г., Нікіфоров П.О., Федішин М.П. Банківська система : навч. посіб. Чернівці : ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2023. 224 с.
3. Грудзевич У., Дребот Н. Аналіз ліквідності та прибутковості банківської системи України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 48.
4. Гунько Н.І. Сутність та види ліквідності комерційного банку. *Сучасний стан та перспективи розвитку фінансової системи України* : зб. наукових праць XII Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Вінниця, 16 черв. 2023 р. Вінниця, 2023. С. 53–61.
5. Замковий О.І., Марнопольська А.О. Сутність та фактори впливу на ліквідність банку. *Тиждень студентської науки – 2022* : матеріали 77 студ. наук.-техн. конф., м. Дніпро, 16-20 трав. 2022 р. Дніпро, 2022. С. 487–489.
6. Зянько В.В., Спіфанова І.Ю., Коваль Н.О., Ткачук Л.М. Банківський менеджмент : навч. посіб. 3-тє вид., доп. Вінниця : ВНТУ, 2022. 170 с.
7. Іващук О. Новітні підходи до управління ризиком ліквідності банківських установ. 2021. С. 200–202. URL: <http://dSPACE.wunu.edu.ua/bitstream/316497/42966/1/%D0%86%D0%B2%D0%B0%D1%89%D1%83%D0%BA.pdf> (дата звернення: 16.02.2024).
8. Ладан О.І. Фактори впливу на ліквідність банків України. *Стратегічні напрями підвищення конкурентоспроможності підприємств у сучасних умовах господарювання* : зб. тез доп. VII Всеукр. наук.-практ. заоч. конф., м. Черкаси, 17 квіт. 2020 р. Черкаси, 2020. С. 239–241.
9. Марченко О.В., Линьова В.Д. Аналіз підходів до визначення терміна «платоспроможність банку». *БізнесІнформ*. 2020. № 5. С. 56–61. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-5_0-pages-56_61.pdf (дата звернення: 19.02.2024).

10. Національний банк України. Упроваджуються нормативи ліквідності LCR та NSFR для банківських груп. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/uprovadjuyutsya-normativi-likvidnosti-lcr-ta-nsfr-dlya-bankivskih-grup> (дата звернення: 23.02.2024).

11. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Постанова Національного банку України; Інструкція від 28.08.2001 р. № 368. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01?find=1&text=%D0%BB%D1%96%D0%BA%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C#w1_1 (дата звернення: 21.02.2024).

12. Рибак І. Шляхи удосконалення управління банківським ризиком ліквідності в Україні. *Актуальні проблеми економіки, підприємництва та управління на сучасному етапі* : матеріали доп. VII наук.-практ. конф. студ. та молод. вчених з міжнар. участю, м. Тернопіль, 21 жовт. 2022 р. Тернопіль, 2022. С. 354–357.

13. Укрінформ. НБУ підняв норматив довгострокової ліквідності для банків до 100%. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3690396-nbu-pidnav-normativ-dovgostrokovo-likvidnosti-dla-bankiv-do-100.html> (дата звернення: 23.02.2024).

References:

1. Robinhood. What is Solvency? Available at: <https://learn.robinhood.com/articles/7fLcxXb3hmfww1K4Y528gj/what-is-solvency/> (accessed February 20, 2024).

2. Hladchuk O. M., Marych M. H., Nikiforov P. O., Fedyshyn M. P. (2023) Bankivska systema: navch. posib. Chernivtsi: ChNU im. Yu. Fedkovycha, 224 p. (in Ukrainian)

3. Hrudzevych U., Drebot N. (2023) Analiz likvidnosti ta prybutkovosti bankivskoi systemy Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 48. (in Ukrainian)

4. Hunko N. I. (June 16, 2023) Sutnist ta vydy likvidnosti komertsiinoho banku. Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku finansovoi systemy Ukrainy: zb. naukovykh prats KhII Vseukr. nauk.-prakt. Internet-konf., m. Vinnytsia, Vinnytsia, pp. 53–61. (in Ukrainian)

5. Zamkovyi O. I., Marnopolska A. O. (May 16-17, 2022) Sutnist ta faktory vplyvu na likvidnist banku. *Tyzhden studentskoi nauky – 2022: materialy 77 stud. nauk.-tekhn. konf. Dnipro*, pp. 487–489. (in Ukrainian)

6. Zianko V. V., Yepifanova I. Yu., Koval N. O., Tkachuk L. M. (2022) Bankivskiy menedzhment: navch. posib. 3-te vyd., dop. Vinnytsia: VNTU, 170 p. (in Ukrainian)

7. Ivashchuk O. (2021) Novitni pidkhody do upravlinnia ryzykom likvidnosti bankivskykh ustanov. P. 200–202. Available at: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/42966/1/%D0%86%D0%B2%D0%B0%D1%89%D1%83%D0%BA.pdf> (accessed February 16, 2024). (in Ukrainian)

8. Ladan O. I. (April 17, 2020) Faktory vplyvu na likvidnist bankiv Ukrainy. *Stratehichni napriamy pidvyshchennia konkurentospromozhnosti pidpriemstv u suchasnykh umovakh hospodariuvannia*: zb. tez dop. VII Vseukr. nauk.-prakt. zaoch. konf. Cherkasy. Pp. 239–241 (in Ukrainian)

9. Marchenko O. V., Lynova V. D. (2020) Analiz pidkhodiv do vyznachennia termina "platospromozhnist banku". *BiznesInform*, no. 5, pp. 56–61. Available at: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-5_0-pages-56_61.pdf (accessed February 19, 2024). (in Ukrainian)

10. Natsionalnyi bank Ukrainy. Uprovadzhuitsia normatyvy likvidnosti LCR ta NSFR dlia bankivskykh hrup. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/uprovadjuyutsya-normativi-likvidnosti-lcr-ta-nsfr-dlya-bankivskih-grup> (accessed February 23, 2024). (in Ukrainian)

11. Pro zatverdzhennia Instruktсии pro poriadok rehuliuвання diialnosti bankiv v Ukraini: Postanova Natsionalnoho banku Ukrainy; Instruktсииia vid 28.08.2001 r. No. 368. Data onovlennia: 01.01.2024. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01?find=1&text=%D0%BB%D1%96%D0%BA%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C#w1_1 (accessed February 21, 2024). (in Ukrainian)

12. Rybak I. (October 21, 2022) Shliakhy udoskonalennia upravlinnia bankivskym ryzykom likvidnosti v Ukraini. *Aktualni problemy ekonomiky, pidpriemnytstva ta upravlinnia na suchasnomu etapi*: materialy dop. VII nauk.-prakt. konf. stud. ta mlad. vchenykh z mizhnar. uchastiu. Ternopil, pp. 354–357 (in Ukrainian)

13. Ukrinform. NBU pidniav normatyv dovhostrokovo-likvidnosti dlia bankiv do 100%. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3690396-nbu-pidnav-normativ-dovgostrokovo-likvidnosti-dla-bankiv-do-100.html> (accessed February 23, 2024). (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 05.03.2024